

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

ПОЛІТОЛОГІЯ

Методичні рекомендації
до семінарських занять та самостійної роботи
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота

ОДЕСА
ФОП Бондаренко М.О.
2023

УДК 321(076)
П503

Укладачі:

Л. М. Дунаєва, доктор політичних наук, професор, декан факультету психології та соціальної роботи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

Т. П. Хлівнюк, кандидат політичних наук, доцент кафедри соціальної роботи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

Г. Б. Трушевич, доктор філософії з політології, старший викладач кафедри соціальної роботи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Рецензенти:

М. І. Мілова, доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології факультету міжнародних відносин, політології та соціології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

А. В. Кройтор, кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології факультету міжнародних відносин, політології та соціології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

*Рекомендовано Вченою Радою факультету психології та соціальної роботи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
(Протокол № 1 від 20 вересня 2023 року)*

Політологія : методичні рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота / уклад.: Л. М. Дунаєва, Т. П. Хлівнюк, Г. Б. Трушевич. – Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2023. – 32 с.

У методичних рекомендаціях наведено основні питання для обговорення на семінарських заняттях, практичні завдання дисципліни «Політологія» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Соціальна робота» спеціальності 231 Соціальна робота. Основна мета рекомендацій – надати методичну допомогу здобувачам вищої освіти у підготовці та вивченні тем семінарських занять та у процесі самостійної роботи.

УДК 321(076)

© Дунаєва Л.М., Хлівнюк Т.П., Трушевич Г.Б., укладання, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ.....	5
ТЕМИ РЕФЕРАТІВ, ПОВІДОМЛЕНЬ ТА ДОПОВІДЕЙ.....	24
ВИМОГИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ.....	25
ФОРМИ КОНТРОЛЮ І МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ	25
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	29

ВСТУП

Політологія – наука про політику, яка вивчає тенденції та закономірності розвитку, функціонування та структуру політичного життя суспільства. Політика, як сфера людської діяльності, в усі часи впливала на різні галузі життя людини. В Україні відбуваються трансформації в усіх сферах в зв'язку з війною. Спеціалісти соціальної роботи повинні знати сучасні тенденції політичного життя, розумітись на основах політичних систем, ознак держави, побудови політичного устрою та, головне, дотримуватись демократизму і бути активними в громадському житті країни, бути підтримкою для громадян.

Дана навчальна програма створена на допомогу здобувачам ОПП «Соціальна робота» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота для вивчення основ політології.

Головною *метою курсу* є формування знань про політичну систему суспільства, розуміння сутності, закономірностей, випадковостей та перспектив розвитку політичних подій, явищ, політичної свідомості та політичної культури; полягає у вивченні та освоєнні політологічних знань, концепцій з метою впровадження їх у своїй професійній, громадській та політичній діяльності.

Кількість лекційних та семінарських занять визначається навчальним планом і має максимально враховувати вимоги державного стандарту до професійної підготовки спеціалістів соціальної роботи.

По завершенню вивчення курсу здобувач повинен:

Знати:

- сутність політики як явища, її специфіку та місце в системі культури, генезис політики в історії людства;
- основні положення політичних вчень;
- ознаки і типологію політичних систем та політичних режимів;
- ознаки держави, форм правління та устрою;
- сучасні тенденції політичного життя та міжнародних відносин
- основи формування національних інтересів.

Вміти:

- аналізувати проблеми сучасного політичного життя України та світу;
- виявляти основні тенденції розвитку політичної системи України;
- практично застосовувати політологічні знання у фаховій діяльності;
- орієнтуватися у державній політиці;
- вести соціально відповідальну діяльність, свідомо слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності.

**ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА МЕТОДИЧНІ
РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ**

**Змістовий модуль 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ
ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ВЛАДИ**

**Тема 1. ПОЛІТИЧНА ВЛАДА:
ЗМІСТ ТА МЕХАНІЗМ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ**

1. Природа влади. Механізми здійснення політичної влади.
2. Основні концепції влади. Причини та умови прояву політичної влади.
3. Шляхи реалізації політичної влади в Україні.
4. Поняття «легітимності» влади та досягнення легітимізації влади.

Методичні рекомендації до вивчення теми

При розгляді першого питання студентам рекомендується дати визначення поняттю «влада». *Влада* – головне поняття політики. Влада означає здатність, право чи можливість одних людей спрямовувати поведінку чи діяльність інших, досягнення певних цілей чи результатів за допомогою різних засобів – авторитету, волі, примусу тощо. Необхідно пояснити природу влади. Від чого походить та на чому ґрунтується влада? Здійснення політичної влади в суспільстві відбувається за допомогою особливого політичного механізму, головними складовими якого є панування, керівництво, керування, організація і контроль.

Політична влада є багатоманітним суспільним явищем. Розкриттю цієї багатоманітності, різних сторін та аспектів політичної влади сприяють різні концепції влади, основними з яких є телеологічна, реляціоністська, системна, біхевіористська (поведінкова), психологічна. Одними з основних причин

прояву влади є бажання людей підкорятися та мати організацію, яка забезпечить дотримання безпеки, порядку, стабільності та добробуту суспільства. Розкрийте це питання детальніше.

Політична влада — здатність і можливість здійснювати визначальний вплив на діяльність, поведінку людей та їх об'єднань за допомогою волі, авторитету, права, насильства; організаційно-управлінський та регулятивно-контрольний механізм здійснення політики. Яким чином та якими шляхами реалізується політична влада в Україні? Проаналізуйте та дайте відповідь на питання за періодами правління президентів України.

Легітимність влади – це соціально-політичне явище, що існує у свідомості громадян як вид позитивної настанови на політичні інститути влади, віра та переконання, що ці інститути правомірні та справедливі. Легітимність є найважливішою умовою функціонування влади. Легітимність влади – суспільне визнання законності та справедливості влади.

Максу Веберу належить розробка *класичної типології легітимності*. Він розділив її на три «ідеальні» типи: традиційний, харизматичний, легально-раціональний. Поясніть кожен з типів детально.

Питання для самоконтролю

1. Зазначте методологічні підходи до визначення «влади».
2. Що таке суб'єкт, об'єкт та ресурси влади?
3. В чому різниця між політичною та державною владою?
4. Поясніть поняття «легітимність» та «легітимізація». Чим вони відрізняються?
5. Охарактеризуйте класичну типологію легітимності.
6. Поясніть функції, методи та види влади.

Підготовка реферату з презентацією

Рекомендована література

1. Бебик В. М. Політологія: наука і навчальна дисципліна: підручник / В. М. Бебик. К. : Каравела, 2018. 496 с.
2. Політологія: навчально-методичний посібник / Л.М. Мельник, І.А. Дужа. Біла Церква, 2019. 426 с.

Тема 2. ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА ТА ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ: ХАРАКТЕР ВЗАЄМОДІЇ

1. Теорія та типологія політичних систем.
2. Характеристика відносин політичної системи із суспільством.
3. Передумови появи тоталітарних та авторитарних режимів.
4. Демократичний режим: історичні форми та моделі демократії. Основні відмінності між режимами.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Здобувачам необхідно засвоїти визначення: *політична система* – це цілісна, інтегрована сукупність політичних суб'єктів, структур і відносин, що відображає інтереси всіх політичних та соціальних сил суспільства. Під системою завжди розуміється сукупність функціонально взаємопов'язаних елементів, що формують стійку, самостійну цілісність, яка існує. *Типи політичних систем*: демократичні; авторитарні; тоталітарні; традиційні; модернізовані; консервативні або ті, що трансформуються; мікроскопічні, макроскопічні чи глобальні; цивільні та військові. Надайте детальну характеристику кожному типу політичних систем.

Звичайно, спільне існування людей неможливе без того, щоб вони вступали у взаємини між собою. Виникнення найпростіших соціальних взаємин між окремими індивідами є характерною ознакою такої первинної соціальної форми спілкування людей, якою є громадянське суспільство. Саме в цій формі спілкування закладені прототипи усіх можливих більш складних соціальних взаємин, в тому числі – політичних відносин.

Студентам рекомендується надати визначення поняттям «політичний режим», «демократичний політичний режим», «авторитарний політичний режим» та «демократичний політичний режим».

Об'єктивні передумови для формування тоталітарних політичних режимів у першій половині ХХ ст. були в багатьох країнах, окрім країн з глибокими демократичними традиціями. Тоталітарні режими перемогли в країнах, які не мали розвиненої демократії, громадянського суспільства: Німеччині, Італії, СРСР, Японії. Політологи називають два основні види тоталітарних режимів – правий і лівий.

Авторитарний режим влади є проміжною ланкою між тоталітарним і демократичним режимами. Він трохи ліберальніший, ніж тоталітарний, але суворіший, ніж демократичний.

Термін «демократія» (demos – народ, kratos – влада) у перекладі з грецької мови означає «влада народу». Водночас у політології існують різні думки з приводу сутності демократії, яка базується на виокремленні певних її елементів. Спочатку демократія як спосіб політичного управління суспільством виникла у Стародавній Греції і Афінах, у формі безпосередньої демократії, тобто правління народу.

Теорія представницької демократії заперечує у суспільстві єдину волю народу як основу діяльності влади. Прибічники цієї теорії розглядають суспільство як сукупність соціальних груп, які прагнуть реалізувати власні інтереси. Ці групи обирають своїх представників до органів влади. Джерелом влади визнається народ, котрий висловлює власну волю не безпосередньо, а опосередковано, через представників, обраних на певний термін. Отож, основною стає не участь усіх громадян у формуванні владних структур, а принцип відповідального та компетентного правління їх представників.

Надайте характеристику історичним формам демократії та її моделям. Також поясніть, які є основні відмінності між режимами.

Питання для самоконтролю

1. Які є елементи політичної системи?
2. З чого складається структура політичної системи? Детально опишіть кожен елемент.
3. Які функції виконує політична система у суспільстві?
4. Здійсніть характеристику формування нового типу політичної системи в Україні сьогодні.
5. Класифікація політичних систем за Г. Алмондом.
6. Ознаки політичного режиму.
7. Основна характеристика тоталітарного режиму.
8. Основні ознаки авторитарного режиму.
9. Особливість демократичного режиму.
10. Чи можливий перехід суспільства від демократії до тоталітарного політичного режиму, і навпаки?

Підготовка реферату з презентацією

Рекомендована література

1. Вступ до політології: навчально-методичний посібник для вивчення державознавчих тем курсу політології / В. М. Якушик. 2-ге вид., випр. і допов. К.: ТОВ «Видавництво Ліра К», 2018. 66 с.
2. Піча В. М. Політологія: підручник. К. : Кондор, 2017. 304 с.

Тема 3. ДЕРЖАВА ЯК ОСНОВНИЙ ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ

1. Держава, її ознаки, функції, теорії та причини виникнення.
2. Поняття демократичної, соціальної й правової держави.
3. Моделі держави в сучасній політичній науці.
4. Взаємодія держави та громадянського суспільства.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Здобувачам спочатку необхідно звернути увагу на визначення поняття «держава». Термін «держава», зазвичай, вживається у двох значеннях. У широкому значенні – це країна, суспільство, розташоване на певній території та кероване певними органами влади. У вузькому – власне політологічному значенні, держава – це політична організація, що історично сформувалася на певній території, чи політичний інститут, який володіє верховною владою на певній території. Держава є головним інститутом політичної системи, який спрямовує, організовує й контролює діяльність людей у суспільстві та відносини між соціальними групами, класами та націями.

Ознаки держави:

1. Наявність суверенної верховної влади на певній території;
2. Відокремлення публічної влади від населення та поява прошарку професіоналів-управлінців;
3. Наявність території;
4. Народонаселення – сукупність людей, що проживають на території держави та підпорядковуються її владі;
5. Наявність державної мови;
6. Монополія на легальне застосування сили – фізичний примус;
7. Виняткове право на встановлення законів та правових норм, обов'язкових для всього населення;
8. Право на стягнення податків та інших зборів.

Політологічна наука виділяє низку теорій походження влади. Найпоширенішими є такі: теологічна теорія, патріархальна, завойовницька, договірна (контрактна), психологічна та ін.

Функції держави – це головні напрями її діяльності. Вони охоплюють її діяльність загалом, й у них відображаються соціальна сутність держави та її призначення зокрема. Традиційно функції держави поділяються на внутрішні та зовнішні. Детальніше охарактеризуйте кожен функцію.

Демократична держава – це держава з демократичним типом політичної культури, в якій народ є джерелом влади, а державні демократичні, соціально-

політичні інститути забезпечують органічне поєднання участі народу у вирішенні загальнодержавних справ із широкими громадянськими правами та свободами.

Соціальна держава – це держава, що прагне до забезпечення кожного громадянина гідними умовами існування, соціальної захищеності, участі в управлінні виробництвом, а в ідеалі – забезпечення майже однакових можливостей для самореалізації особистості. Науковці виділяють три основні моделі соціальних держав: ліберальна (або англосаксонська), консервативна (або континентально-європейська) і соціал-демократична (або скандинавська).

Правова держава – це такий тип держави, основними ознаками якої є: верховенство закону, розподіл влади, правовий захист особи, юридична рівність громадянина й держави. Правова держава є необхідним кроком у формуванні громадянського суспільства. Правова держава і громадянське суспільство формуються спільно, і процес їхнього творення займає тривалий історичний період. Він здійснюється також разом з розвитком суспільства і вимагає цілеспрямованих зусиль. Ні правова держава, ні громадянське суспільство не вводяться одноразовим актом і не можуть стати результатом чистого законодавства. Увесь цей процес повинен бути органічним для суспільства, яке дозріло до відповідних змін.

Питання для самоконтролю

1. Теорії та причини виникнення держави.
2. Які можете назвати моделі держави?
3. Охарактеризуйте демократичну, соціальну та правову держави.
4. Чим важлива взаємодія держави та громадянського суспільства?

Підготовка реферату з презентацією

Рекомендована література

1. Гребінка М. П. Політологія: підручник. К., 2017. 416 с.
2. Макар Ю. І., Докаш О. Ю. Політологія: навчальний посібник. Рекомендовано МОН як навч. посіб., 2018. 596 с.

Тема 4. ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ ТА ОСНОВНІ ДЕРЖАВНІ ОРГАНИ УКРАЇНИ

1. Відмінності між формами державного правління.
2. Особливості змішаної форми правління в Україні.
3. Процес формування Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Зверніть увагу, що у сучасній політології для спільного позначення структурних та владних ознак держави використовують поняття «форма держави». Це поняття включає три елементи: форму державного устрою, форму правління та політичний режим.

Форма державного устрою визначає засади національно-територіальної організації держави та взаємовідносин центральних органів влади з регіональними. Розрізняють три основні форми державного устрою - унітарна держава, федерацію та конфедерацію.

Для позначення способу організації верховної державної влади, принципів взаємовідносин її органів, ступеня участі населення у їх формуванні використовується термін *форма державного правління*. Історії відомі дві такі форми - республіка та монархія.

Відмінною ознакою республіканської форми правління, найпоширенішої в сучасному світі, є виборність найвищої державної влади. Типологічно виділяються три підвиди республіки — парламентська, президентська та змішана (президентсько-парламентська та парламентсько-президентська). Друга форма правління – монархія – поділяється на дві основні різновиди: абсолютну та конституційну. Визначте основні особливості та відмінності між формами державного правління.

Під час підготовки до заняття, студентам потрібно пояснити, які особливості має змішана форма правління в Україні та як вона змінювалась за періодизацією правління президентів України.

Здобувачам необхідно використати Конституцію України: розділи IV та VI для того, щоб охарактеризувати процес формування Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України.

Студентам пропонується на семінарському занятті гра з обговоренням «Симулятор бюджету України». Офіційний сайт <https://cost.ua/simulyator-byudzhetu-ukrayini/>. Після проведення гри студенти мають здійснити аналіз та підвести підсумки.

Питання для самоконтролю

1. Надайте характеристику трьом основним формам державного устрою.
2. Які відмінності між президентсько-парламентською та парламентсько-президентською формами державного правління?
3. Що таке домініон?
4. Охарактеризуйте абсолютну та конституційну монархії.
5. Хто входить до складу Кабінету Міністрів України?
6. Скільки та які комітети представлено у Верховній Раді України?

Підготовка реферату з презентацією

Рекомендована література

1. Дей М. О., Ткач О. І. Політологія у схемах, таблицях та визначеннях: навч. посібник. К.: Видавництво Ліра-К, 2018. 172 с.
2. Логвіна В. Л., Кошель О. М. Політологія: навч. посібник для студ. вищих закл. освіти / Кам'янець-Подільський національний ун-т; Подільський держ. аграрно-технічний ун-т. – 2-ге вид., переробл. і доп. – Кам'янець-Подільський, 2012. – 304 с.

Змістовий модуль 2

СУБ'ЄКТИ ПОЛІТИКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ФОРМУВАННЯ

Тема 5. ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ТА СУСПІЛЬНІ РУХИ

1. Основні ознаки та умови виникнення політичної партії.
2. Типи сучасних партійних систем.
3. Становлення багатопартійної системи України.
4. Суспільні організації. Громадські організації та політичні рухи.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Студентам слід розглянути поняття «політична партія». *Політична партія* – це політична організація, яка об'єднує на добровільних началах людей із спільними інтересами, що зазначені в її програмах і рішеннях та можуть бути реалізовані через завоювання державної влади чи участь у здійсненні її повноважень.

Для політичної партії, як свідомо сформованої соціальної організації, властиві такі ознаки:

- Зв'язок партії з певним класом або соціальною групою, тобто наявність соціальної бази;
- Наявність певної ідеології, тобто будь-яка партія відображає у власних документах інтереси тих чи інших соціальних груп або, щонайменше, особливе бачення світу та людини;
- Існування формалізованої організаційної структури (членство, субординація партійних органів, партійний апарат тощо)
- Наявність завдання щодо завоювання та збереження політичної влади.

Виникненню політичних партій сприяють такі чинники:

- Незадоволення частини суспільства власним становищем, що визначається порядками, що існують в суспільній готовності діяти, аби його змінити;

- Наявність у людей різних поглядів на чинний політичний устрій держави і перспективи його подальшого розвитку;

- Існування у певних соціальних груп спільних специфічних інтересів, які можна реалізувати, досягнувши політичної влади;

- Виникнення міжнаціональних або міжконфесійних конфліктів, коли партії проголошують національні чи релігійні ідеї.

Партійна система – це сукупність наявних і чинних у країні політичних партій, які пов'язані між собою та іншими елементами політичної системи певними упорядкованими відносинами.

Поширеною у політології є типологія партійних систем, що ґрунтується на суто формальному, кількісному критерії, котрий, своєю чергою, базується на кількості наявних у країні партій. Згідно з таким підходом, усі партійні системи поділяються на одно-, дво- та багатопартійні. Під час семінарського заняття здобувачам слід детально розкрити кожну з систем.

Багатопартійна система характеризується наявністю в країні кількох політичних партій, що змагаються в боротьбі за владу. Студентам потрібно пояснити як відбувалось становлення багатопартійної системи України та які чинники впливали на цей процес. Бажано поділити на етапи становлення багатопартійної системи в країні.

Суспільні організації, спілки, об'єднання виникають як прояв свідомої і цілеспрямованої діяльності людей, відображення суспільних зв'язків, активності людей в різних сферах їх життя, їх диференційованих інтересів і потреб, що усвідомлюються і вимагають відповідної діяльності. Здобувачам рекомендується пояснити особливості та ознаки громадських організацій та політичних рухів.

Питання для самоконтролю

1. Сутність партій та етапи їхнього розвитку.
2. Назвіть етапи становлення політичних партій.
3. Ознаки та функції політичних партій.
4. Типи політичних партій.

5. Якими способами здійснюється функція поповнення коштами партійної каси?

6. Відмінності між однопартійною та двопартійною системами.

7. Сутність суспільних організацій.

8. Яке значення мають громадські організації для сучасного розвитку країни?

Підготовка реферату з презентацією

Рекомендована література

1. Бебик В. М. Політологія: наука і навчальна дисципліна: підручник / В. М. Бебик. К. : Каравела, 2018. 496 с.

2. Холод В. В. Політологія: підручник. К., 2019. 480 с.

ТЕМА 6. ПОЛІТИЧНІ ЕЛІТИ ТА ЛІДЕРСТВО

1. Основні теорії еліт.

2. Канали і системи рекрутування еліти.

3. Особливості еволюції політичної еліти України.

4. Стилї та типи політичного лідерства.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Здобувачам потрібно розпочати вивчати дану тему з поняття «політична еліта». *Політичною елітою* є верства суспільства, котра править, володіє владою, авторитетом, багатством. *Політична еліта* – це не лише згуртованість певних осіб, котрі мають владу, а соціальна група, що сформувалась у результаті особливого соціального добору.

В.Парето виділив два типи еліт: еліта лисиць, в якій володіє «інстинкт комбінацій» - здатність лавірувати, переконувати, обманювати. Прихід цієї еліти в систему управління втілює суспільну тенденцію до зміни; еліта левів, для цього типу еліти характерна ставка на силові методи впливу і нездатність до укладання компромісів. Леви виражають консерватизм, тенденцію до стабільних форм організації суспільного життя.

Р. Міхельс зробив висновок, що причини ховаються не в якостях людей, а в сутності самої організації: будь-яка організаційна система вимагає виділення керівного апарату і невідворотно відтворює олігархію. Виділення елітарних груп у сучасному суспільстві, де значну роль відіграють партії, він назвав «залізним законом олігархізації». Роботи Г. Моска і Р. Міхельса склали основу макіавеллівського підходу до аналізу еліти. Для цього підходу характерний розгляд еліт як правлячого класу, незважаючи на моральні чи інші якості людей, що входять до її складу. Головний акцент робиться на ролі еліти у суспільстві, на параметрах групової згуртованості, на механізмі функціонування. Здобувачам пропонується детально розглянути основні теорії еліт.

Рекрутування еліти – процес відбору і просування людей до активного політичного життя. Канали рекрутування еліти: політичні партії, бюрократичний апарат, церква і церковні релігійні організації, профспілки, економічні інститути та бізнес, армія та система освіти. Системи рекрутування еліти: антрепренерська система і система гільдій. Надайте детальний аналіз каналів та системи рекрутування еліти.

Становлення політичної еліти України можна поділити умовно на 6 етапів: перший етап – 1989-1994 р., другий – 1994-1999 р., третій – 2000-2004 р., четвертий – 2004-2014 р., п'ятий – 2014-2019 р., шостий – 2019 р. і до сьогодні. Студентам потрібно детально пояснити як еволюціонувала еліта України під час кожного етапу.

Надаючи відповідь на семінарському занятті, здобувачам слід розпочати виступ з визначення «політичне лідерство». У типології політичного авторитету виділяють три типи лідерства – традиційне, легально-раціональне й харизматичне. Залежно від стилю керування розрізняють авторитарний та демократичний типи лідерства. За сутністю діяльності виділяють чотири типи образів лідерів: «лідер-прапорносець», «лідер-служитель», «лідер-торговець» та «лідер-пожежник». За схильністю лідерів до певної моделі поведінки існують: лідери – агітатори; лідери-організатори; лідери-теоретики; лідери-популісти. Залежно від цілей і дій, що здійснюють в суспільстві наявні: лідери-консерватори; лідери-реформатори; лідери-революціонери. Стили та типи політичного лідерства потрібно пояснити.

Питання для самоконтролю

1. Поняття політичної еліти.
2. Які функції виконує політична еліта?
3. Розкрийте два підходи до добору еліт.
4. Хто належить до політичної еліти України?
5. Як трансформувалась політична еліта України?
6. Поясніть процес рекрутування еліти.
7. Що таке політичне лідерство?
8. Наведіть приклади типів політичного лідерства.

Підготовка реферату з презентацією

Рекомендована література

1. Бабкіна О. В., Горбатенко В.П. Політологія: підручник / за ред. О. В. Бабкіної. 3-ге вид., перероб., доп. К.: ВЦ «Академія», 2017. 568 с.
2. Піча В. М. Політологія: підручник. К. : Кондор, 2017. 304 с.

Тема 7. ВИБОРИ І ВИБОРЧІ СИСТЕМИ

1. Стадії виборчого процесу.
2. Особливості організації виборчої кампанії в умовах мажоритарної виборчої системи.
3. Ознаки виборів за партійними списками та методи їх формування.
4. Особливості виборчої системи України.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Свою відповідь на семінарському занятті студентам потрібно розпочати з визначень «вибори» та «виборчий процес». *Вибори* – це демократичний спосіб формування органів влади за допомогою вільного волевиявлення дієздатних осіб голосуванням за висунутих, згідно з встановленими законодавством, правилами і процедурами, кандидатів на відповідні державні посади. *Виборчий*

процес - це врегульована законом та іншими соціальними нормами діяльність індивідів, органів, організацій та груп з підготовки та проведення виборів до державних та самоврядних органів.

Політичні вибори – це комплекс заходів і процедур, головними поміж них є такі:

- 1) Призначення виборів та встановлення дати їхнього проведення;
- 2) Реєстрація виборів;
- 3) Визначення меж виборчих округів та дільниць;
- 4) Утворення виборчих комісій (Центральної, окружних, дільничних);
- 5) Складання списків виборців;
- 6) Висування та реєстрація кандидатів;
- 7) Проведення передвиборчої агітації;
- 8) Голосування;
- 9) Підрахунок голосів;
- 10) Затвердження результатів голосування;
- 11) Оприлюднення результатів голосування;
- 12) Проведення, в разі необхідності, повторного голосування чи повторних виборів.

Здобувачам слід детально пояснити та розібрати кожну стадію виборчого процесу.

Мажоритарна система. В основі мажоритарної системи лежить принцип більшості (переможцем на виборах вважається кандидат, який набрав найбільше голосів). Виборчі округи тут є одномандатними, тобто від кожного округу обирається один депутат. Мажоритарна система має свої різновиди. При мажоритарній системі відносно їх (простої) більшості обраним вважається той кандидат, який отримав голосів виборців більше, ніж будь-який з його суперників. Система проста, тому що забезпечує перемогу одній партії (кандидата) навіть при мінімальній перевазі. Але може трапитися так, що за партію, яка перемогла, проголосує меншість виборців (решту голосів заберуть інші партії), і уряд, який сформує ця партія, не буде користуватися підтримкою

більшості громадян. В теперішній час ця система використовується у США, Канаді, Великобританії, Новій Зеландії тощо.

Пропорційна система. Пропорційна система передбачає голосування за списками партій, що означає виділення багатомандатного округу (округом є вся територія країни) або кілька округів. Це найбільш поширена система (країни Латинської Америки, Бельгія, Швеція тощо). Зміст цієї системи полягає в тому, щоб кожна партія отримувала у парламенті кількість мандатів, пропорційну кількості поданих за неї голосів. При всій демократичності у цій системі є один недолік. Вона гарантує представництво навіть дрібних партій, що при парламентській чи змішаній формах правління створює проблеми з формуванням уряду. Таке стає можливим, коли жодна партія не має у парламенті абсолютної більшості або не може її створити, не вступивши в коаліцію з іншими партіями. В багатьох країнах намагаються згладити цей недолік, а також надлишкову фрагментацію партій, вводячи «виборчий поріг» (бар'єр) -найменша кількість голосів, необхідна для обрання одного депутата. Як правило, в різних країнах це 2-5%. У своїй відповіді студентам слід зазначити: який виборчий бар'єр повинні подолати партії, щоб увійти до Верховної Ради України.

Станом на 2023 рік За 30 років незалежності в Україні відбулось 23 загальнонаціональні виборчі кампанії: 7 президентських (з яких одні були дострокові, а одні – позачергові), 8 парламентських (з яких 4 були достроковими), 8 місцевих, не рахуючи всіх проміжних, дострокових, повторних. Здобувачам потрібно пояснити за якою системою відбуваються вибори Президента України, парламентські вибори та місцеві вибори, та які зміни в системах відбулись за останній час.

Питання для самоконтролю

1. Що таке активне виборче право?
2. Пояснити значення пасивного виборчого права.
3. Функції виборів.
4. Що таке ценз та яким він буває?

5. Які є додаткові вимоги до пасивного виборчого права?
6. Якими є вибори залежно від суб'єкта обрання?
7. Якими способами відбувається голосування?
8. Що таке виборча система?
9. Які є різновиди мажоритарної системи?
10. Які існують варіанти пропорційної системи голосування?

Підготовка реферату з презентацією

Рекомендована література

1. Політологія: навчально-методичний посібник / Л.М. Мельник, І.А. Дужа. Біла Церква, 2019. 426с.
2. Макар Ю. І., Докаш О. Ю. Політологія: навчальний посібник. Рекомендовано МОН як навч. посіб., 2018. 596 с.

ТЕМА 8. ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА

1. Основні типи політичних культур.
2. Особливості політичної культури України.
3. Політична соціалізація та політична участь.
4. Політична свідомість та політична психологія.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Студентам необхідно пояснити визначення поняття «політична культура». Політична культура – це якісний бік системи політичних поглядів, переконань, духовних цінностей, норм та зразків поведінки, які проявляються в діяльності людей і забезпечують спадковість політичного життя суспільства.

Американські політологи Габріель Алмонд та Сергій Верба називають три типи політичної культури:

1) Патріархальна. Характеризується слабким інтересом людей до політичної влади, єдністю політичних і релігійних норм та орієнтацією на вождів;

2) Підданська. Для цього типу притаманний певний інтерес членів суспільства до функціонування політичної системи, але особливої політичної активності вони не проявляють;

3) Активістська. Проявляється в значному інтересі громадян до політичної системи та у їхній орієнтації на активну особисту участь у політичних процесах.

Існують і інші типології політичних культур. Так, залежно від типу політичної системи говорять про тоталітарну, авторитарну і демократичну культуру. Здобувачам потрібно також розглянути у своїй відповіді і інші типи політичних культур.

Політична культура українського народу до 2014 року була ще не цілісною. З одного боку, їй властива зорієнтованість на західноєвропейські політичні цінності, а з іншого – інерційна радянська та пострадянська політичні культури залишалися тими, що домінували. В 2014 році це зумовило необхідність народу у формуванні демократичної, національної, суверенної, як за суттю, і за духом, політичної культури. Вагоме значення для розвитку політичної культури України має повномасштабне вторгнення росії в Україну, яке відбулось 24 лютого 2022 року. Студентам пропонується розглянути, які зміни відбулись в політичній культурі України починаючи з цієї трагічної сторінки української історії.

Засвоєння людиною політичної культури, політичних ролей відбувається у процесі соціалізації. Це складний, безперервний процес, який здійснюється протягом всього життя людини. Сутність політичної соціалізації полягає у формуванні якостей, цінностей, необхідних для адаптації до даної політичної системи і виконання певних політичних ролей. Виділяють два етапи соціалізації - первинну і вторинну.

Політична культура індивіда знаходить вираження у ступені його утягнутості в політичне життя. Політична активність у різних людей варіюється. М.Вебер у своїй лекції «Політика як покликання і професія» виділив три можливих рівні участі у політиці: професійне заняття політикою; участь у політиці «за сумісництвом»; участь у політиці «за випадком».

Політична свідомість – це сукупність уявлень і відчуттів, поглядів і емоцій, оцінок і установок, що виражають відношення людей до здійснюваної і бажаної політики, що визначають здібність людини до участі в управлінні справами суспільства і держави. *Політична психологія* — це рівень політичної свідомості, що є сукупністю емоційно-плотських відчуттів, переживань, настроїв, представлень людей про політичні явища, що складаються в процесі повсякденного досвіду і безпосередньої взаємодії з політичними інститутами. Студентам рекомендується детально розглянути дані поняття.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть ознаки демократичної політичної культури.
2. Що таке політична субкультура?
3. Які особливості первинного етапу політичної соціалізації?
4. Чим характерний вторинний етап політичної соціалізації?
5. Поясніть визначення поняття «абсентеїзм»?
6. Які є форми політичної участі?
7. Якою може бути політична свідомість залежно від суб'єктів?
8. Які існують функції політичної свідомості?
9. Чим характерна структура політичної психології?
10. Які елементи включає в себе політична психологія?

Підготовка реферату з презентацією

Рекомендована література

1. Бабкіна О. В., Горбатенко В.П. Політологія: підручник / за ред. О. В. Бабкіної. 3-ге вид., перероб., доп. К.: ВЦ «Академія», 2017. 568 с.
2. Холод В. В. Політологія: підручник. К., 2019. 480 с.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ, ПОВІДОМЛЕНЬ ТА ДОПОВІДЕЙ

1. Проблеми права та політики у вченнях софістів. Вчення софістів про закон.
2. Історія політичної думки.
3. Суть держави та ідеальної форми правління в розумінні політичних мислителів.
4. Портрети політичних лідерів.
5. Поняття бюрократії. Історичне та соціальне коріння бюрократії. Функції бюрократії та її взаємовідносини з владою.
6. Роль бюрократії у здійсненні демократії.
7. Особистість як суб'єкт політики.
8. Концепція прав людини: історія та сучасність.
9. Соціальні спільноти – суб'єкти політики.
10. Громадсько-політичні об'єднання та рухи в сучасній Україні.
11. Сутність і структура політичної ідеології. Політичні ідеї, ідеали, політична програма.
12. Сучасні політичні ідеології.
13. Поняття, зміст та структура політичної свідомості.
14. Політична стабільність і конфлікти.
15. Риси політичної стабільності. Динамічна і стагнаційна стабільність.
16. Конструктивні та деструктивні політичні конфлікти. Стили поведінки у конфліктній ситуації.
17. Насильницькі та ненасильницькі форми політичної боротьби.
18. Основні методи врегулювання конфліктів.
19. Конфліктологічний підхід до сучасної ситуації в Україні.
20. Національне відродження в історії України. Державний суверенітет – умова національного відродження.
21. Основні виміри національної безпеки України.
22. Проблеми національної безпеки України.
23. Національні інтереси України.
24. Процес формування і реалізація національних інтересів України.
25. Міжнародні відносини України з іншими країнами.

ВИМОГИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

Завдання 1. Презентація на тему «Політичний лідер та його вклад в історію».

Здобувачам необхідно зробити презентацію з 10-15 слайдів. Обрати політичного лідера будь-якого історичного періоду та країни на власний вибір. Здійснити аналіз його діяльності та її впливу на історію тієї чи іншої країни.

Завдання 2. Есе на тему: «Основні кроки влади та народу України у відбудові держави після Перемоги»

Основні вимоги до написання есе:

- Шрифт – Times New Roman;
- міжрядковий інтервал – 1,5;
- кегль – 14;
- мова – державна;
- текст розташовується з одного боку аркуша паперу формату А4 (210 x 297 мм);
- максимальний обсяг – 1,5 сторінки.

ФОРМИ КОНТРОЛЮ І МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

(у т.ч. критерії оцінювання результатів навчання)

При вивченні навчальної дисципліни здійснюється поточний та підсумковий контроль.

Поточний контроль проводиться з метою визначення рівня підготовленості студента з певних тем, розділів робочої навчальної програми, якості виконання конкретних завдань та здійснюється впродовж семестру під час проведення аудиторних занять (лекції, семінарські заняття) та при виконанні самостійної роботи.

Об'єктом поточного оцінювання є:

- програмний матеріал, який викладається на лекціях;
- питання і проблеми, що розглядаються та обговорюються на семінарських та практичних заняттях;
- матеріал для самостійного вивчення, який передбачений робочою програмою та включає: реферати, повідомлення, доповіді, презентації, практичні завдання.

Методи усного контролю: індивідуальне опитування, фронтальне опитування.

Методи письмового контролю - виконання практичних завдань.

Методи самоконтролю: уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз

Форма підсумкового контролю – іспит. Загальна підсумкова оцінка (сума балів) складається з оцінки поточного контролю результатів навчання впродовж семестру та оцінки результатів навчання при проведенні контрольних заходів під час підсумкового контролю (іспит).

Схема розподілу балів:

Кількість балів за поточний контроль – 60.

Максимальна кількість балів за підсумковий контроль – 40.

У ході поточного контролю студент може отримати максимальну оцінку (100 балів) з кожної теми. Відповідь під час іспиту також оцінюється за 100-бальною шкалою. Відповідно пропорційно оцінки за поточний та підсумковий контроль переводяться у 60 та 40 балів. Фінальна оцінка з навчальної дисципліни це сума балів за поточний та підсумковий контроль.

Критерії оцінювання поточного контролю: оцінюються знання, які виявив здобувач при роботі на семінарських та практичних заняттях та при виконанні самостійної роботи.

Здобувач допускається до підсумкового контролю (іспиту) за навчальну дисципліну, якщо він виконав усі види практичних робіт, передбачених робочою програмою незалежно від сумарної кількості балів, отриманих за результатами поточного контролю за семестр.

Повторне складання іспиту з метою покращення оцінки не допускається.

Критерії оцінювання під час аудиторних занять

Оцінка	Критерії оцінювання навчальних досягнень
Відмінно (90-100 балів)	Оцінюється робота студента, який у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає, вільно послуговується науковою термінологією, наводить аргументи на підтвердження власних думок, здійснює аналіз та робить висновки, залучає до підготовки як основну, так і додаткову літературу (монографії, періодичні видання, першоджерела, тощо).

Добре (75-89 балів)	Оцінюється робота студента, який достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, послуговується науковою термінологією, залучає основну і додаткову літературу. За зразком самостійно виконує практичні завдання, передбачені програмою; має стійкі навички виконання завдання. Але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі неістотні неточності та незначні помилки.
Задовільно (60-74 балів)	Оцінюється робота студента, який відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень. Не здатний до глибокого, всебічного аналізу, допускає істотні неточності та помилки.
Незадовільно з можливістю відпрацювання (35-59 балів)	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом у достатньому обсязі, проте фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає окремі питання навчальної дисципліни.

Критерії оцінювання самостійної роботи

Вид	Максим к-сть балів	Критерії оцінювання навчальних досягнень
Доповідь з презентацією/доповідь	20/10	Відповідність змісту доповіді студента, структури, викладених результатів та/або оригінальність візуального представлення матеріалу у вигляді презентації.
Повідомлення	5	Відповідність змісту повідомлення темі та його повнота
Реферат	15	Здатність здійснювати узагальнення на основі опрацювання теоретичного матеріалу, повнота та глибина, детальність аналізу проблеми, винесеної у темі реферату, дотримання вимог академічної доброчесності при оформленні цитування й посилань на джерела.
Практичне завдання	20	Самостійність та змістовність виконання практичного завдання. Його відповідність поставленим цілям.

Критерії оцінювання під час іспиту

Оцінка	Критерії оцінювання навчальних досягнень
90-100 балів	Грунтовні знання навчального матеріалу, аргументовані відповіді на поставлені запитання, вміння застосувати теоретичні знання при розв'язанні практичних завдань.
75-89 балів	Міцні знання навчального матеріалу, аргументовані відповіді на поставлені запитання, допускаються певні (несуттєві) неточності, вміння застосувати теоретичні знання при розв'язанні практичних завдань.
70-74 балів	Достатні знання навчального матеріалу, знання основного категоріального апарату з дисципліни, неточні відповіді, вміння застосувати теоретичні знання при розв'язанні практичних завдань.

60-69 балів	Слабкі знання частини навчального матеріалу, неточні або мало аргументовані відповіді, з порушенням послідовності викладу матеріалу, слабе застосування теоретичних знань при розв'язанні практичних завдань.
0-59 балів	Базові знання значної частини навчального матеріалу, суттєві помилки у відповідях на запитання, невміння розв'язувати практичні завдання.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
90 - 100	A	Відмінно	Зараховано
85-89	B	Дуже добре	
75-84	C	Добре	
70-74	D	Задовільно	
60-69	E	Допустимо	
35-59	FX	Незадовільно з можливістю повторного складання	Не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	Не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Бабкіна О. В., Горбатенко В.П. Політологія: підручник / за ред. О. В. Бабкіної. 3-ге вид., перероб., доп. К.: ВЦ «Академія», 2017. 568 с.
2. Бебик В. М. Політологія: наука і навчальна дисципліна: підручник. / В. М. Бебик. К. : Каравела, 2018. 496 с.
3. Вступ до політології: навчально-методичний посібник для вивчення державознавчих тем курсу політології / В. М. Якушик. 2-ге вид., випр. і допов. К.: ТОВ «Видавництво Ліра К», 2018. 66 с.
4. Гребінка М. П. Політологія: підручник. К., 2017. 416 с.
5. Дей М. О.,Ткач О. І. Політологія у схемах, таблицях та визначеннях: навч. посібник. К.: Видавництво Ліра-К, 2018. 172 с.
6. Логвіна В. Л., Кошель О. М. Політологія: навч. посібник для студ. вищих закл. освіти / Кам'янець-Подільський національний ун-т; Подільський держ. аграрно-технічний ун-т. – 2-ге вид., переробл. і доп. – Кам'янець-Подільський, 2012. – 304 с.
7. Макар Ю. І., Докаш О. Ю. Політологія: навчальний посібник. Рекомендовано МОН як навч. посіб., 2018. 596 с.
8. Піча В. М. Політологія: підручник. К. : Кондор, 2017. 304 с.
9. Політологія: навчально-методичний посібник / Л.М. Мельник, І.А. Дужа. Біла Церква, 2019. -426с.
10. Холод В. В. Політологія: підручник. К., 2019. 480 с.

Додаткова

1. Гелей С. Д., Рутар С. М. Політико-правові системи світу. К., 2018. 668 с.
2. Гупта, Діпак К. Тероризм та політичне насильство: як їх розуміти / Діпак К. Гупта; Пер. з англ. Н. Гайдукевич. К: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2010. 400 с.

3. Романюк О. І. Від тоталітаризму до демократії та національної державності: системний аналіз посткомуністичних трансформацій: монографія / О. І. Романюк. — Харків: ХДАК, 2011. — 376 с.

4. Кіянка І.Б. Політична конфліктологія. К. : Вид. Ліра-К, 2016. 96 с.

5. Кравченко В.М. Політичні системи світу: кредитно-модульний курс: навч. пос. Рекомендовано МОН України. К. : Кондор, 2018. 218 с.

6. Ліпкан В. А. Національна безпека України. К. : Кондор, 2018. 552 с.

7. Рудакевич О. М. Політологія: лекційний курс і практикум: навчальний посібник. К., 2017. 376 с.

8. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки. Монографія / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. - К. : НІСД, 2010. - 288с

9. Шульга Р.М. Політичний менеджмент. К.: Кондор, 2017. 192 с.

10. Політологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / І. М. Коваль(кер. авт. колективу), Л.О.Ануфрієв, О.І.Брусилівська та ін. – Харків: Фоліо, 2012. 414 с.

Інформаційні ресурси

1. Президент України. Офіційний сайт. <https://www.president.gov.ua/>

2. Кабінет Міністрів України. Офіційний сайт. <https://www.kmu.gov.ua/>

3. Верховна Рада України. Офіційний сайт. <https://www.rada.gov.ua/>

4. Дія. Цифрова освіта. Офіційний сайт <https://osvita.diia.gov.ua/>

5. Газета Верховної Ради України «Голос України». Офіційний сайт. <http://www.golos.com.ua/>

6. Офіційний вісник України. Офіційний сайт. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/b19>

7. Газета центральних органів влади «Урядовий Кур'єр». Офіційний сайт. <https://ukurier.gov.ua/uk/>

8. Реєстр політичних партій. Офіційний сайт. https://minjust.gov.ua/m/str_31094

9. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. Офіційний сайт. <http://www.nbuv.gov.ua/portal/libukr.html>

10. Національна парламентська бібліотека. Офіційний сайт.
<http://www.nplu.org/>
11. Наукова бібліотека Львівського національного університету ім. І.Франка. Офіційний сайт. <https://www.lnulibrary.lviv.ua/en/about-us-en/>
12. Наукова бібліотека Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. Офіційний сайт <http://lib.onu.edu.ua/>
13. Український незалежний центр політичних досліджень Офіційний сайт <http://ucipr.org.ua/ua/>
14. Центр правових та політичних досліджень. Офіційний сайт <http://centre7.org.ua/>
15. Освітній Центр Верховної Ради України. Офіційний сайт <https://osvita.rada.gov.ua/>

Навчальне видання

ПОЛІТОЛОГІЯ

Методичні рекомендації
до семінарських занять та самостійної роботи
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота

Укладачі:

Дунасва Лариса Миколаївна
Хлівнюк Тетяна Петрівна
Трушевич Ганна Богданівна

В авторській редакції

Підписано до друку 28.09.2023 р.
Формат 60x88/16. Обсяг 2,0 друк.арк.
Наклад 50 прим. Зам. № 8766/9.

Надруковано ФОП Бондаренко М.О.
м. Одеса, вул.В.Арнаутська,60.
т.+38 0482357976
info@aprel.od.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК №4684 від 13.02.2014 р.